

EURÓPAI SZELLEMEK BUDAPESTI MEG- BESZÉLÉSE A HUMANIZMUSRÓL.

Irta: *Neller Mátyás.*

ANEMZETEK Szövetsége kebelében tevékenykedő Nemzetközi Szellemi Együtműködés Bizottsága június hó első felében, hetedikétől tizenkettedikéig tartotta meg Budapesten immár hatodik értekezletét. E ténynek fontosságát már a külső körülmények is megmutatták. A magyar értelmiségnek, tudós világnak és művész köröknek legkiválóbbjai kapcsolódtak bele a megszervezésbe és magukba a tárgyalásokba. A legkülönbébb társadalmi körök készséges előzeneséggel készítették elő a külföldi vendégek fogadtatását. A sajtó egész szokatlanul nagy érdeklődéssel várta már hetekkel előbb a megnyitás napját és állandóan részletes tudósításokban számolt be az ülések menetéről éppen úgy, mint az értekezlet tagjainak budapesti benyomásairól. És végül a magyar állam is a legnagyobb mértékben juttatta kifejezésre a természetes vendégszereteten felül is rokonszenvét és nagyrabecsülését, ami különösen abban a tényben nyilvánult meg, hogy az ország kormányzója külön kihallgatáson fogadta az értekezlet szellemi és technikai vezetőit, irányítóit. A külföld is felfigyelt a szellemi Európa hivatott képviselőinek e budapesti összejövetelére, amelynek elnöke nem kisebb személyiség volt, mint maga a világhírű francia író és gondolkodó: Paul Valéry.

Ha most nagy vonalakban beszámolókat akarunk adni erről az ülésorozatról, amely felváltva hol a Magyar Tudományos Akadémián, hol pedig a parlament delegációs termében folyt le: akkor két szempontot kell figyelembe vennünk. Mit jelentett, mit eredményezett az értekezlet kizárólagosan magyar szempontból? Másfelől pedig mennyiben járult hozzá tulajdonképpen céljához és hivatásához, a nemzetközi szellemi együttműködés szorosabbátételéhez és kiépítéséhez?

Számunkra, magyarokra, azért volt és lett jelentős ez az esemény, mert most első ízben történt meg a Népszövetség fennállása óta, hogy ez a nemzetek feletti intézmény a barátság, rokonszenvek és közeledési vágyak ilyen kétségtelen tanujelét adta. Amikor ezt a barátságot és rokonszenvet Magyarország, a magas értelmiségi rétegek éppen úgy, mint a nagyközönség és a leghivatalosabb körök, hasonlóval viszonyították: akkor kétségtelenül szorosabbra sikerült fűznünk személyi kapcsolatainkat Genffel, amely eddig olykor elfogultan, vagy problémáinkkal szemben némi meg nem értéssel nézett ránk. Ebből az alakalomból nem csupán a szűkebb értekezlet számos külföldi tagja volt itt körünkben, akik végeredményben is változnak: de meg-

jelent a népszövetségi főtítkárság is, amely állandó szerv ugyanazokkal a tisztviselőkkel. Ez a titkárság igen komoly és jelentős tényező Genfben, ezért különösképpen örvendetes, hogy most közvetlen személyi kapcsolatba kerültünk vele.

Nagyon fontos és komoly eredmény gyanánt könyvelheti el tehát az itteni előkészítő és rendezőbizottság sikerét: a külföldi vendégek, amint számos sajtónyilatkozatuk őszinte és közvetlen hangja is igazolja, a legjobb benyomásokkal, igen elégedetten távoztak és kellemes emlékeket vittek magukkal Budapestről, e közülük többek számára vadidegenül ismeretlen városból. Jó és kiváló alkalom volt ez, hogy bemutassuk kultúránkat, műveltségünket, multunkat és mai helyzetünket a művelt Európa leghivatottabb és egyben hivatalos szellemi elitje előtt és ehhez hozzájárulnak az Entretien ülésein előadással szereplő magyar professzorok: Bartók Béla, Eckhardt Sándor, Hankiss János, Szentgyörgyi Albert és Zolnai Béla is.

* * *

Ha most magának az értekezletnek gyakorlati eredményei után érdeklődünk, akkor először is figyelembe kell vennünk az ilyen megbeszélések és viták lebonyolításának módját. A szokás mindig az, hogy felvetnek egy általános, nagyon is tág témát, amely a legmeszebbre szétágazó vitalehetőségeket rejti magába. Ehhez a témához szólnak azután hozzá a tanácstagok, előre meg nem állapított sorrend szerint, ki-ki saját szempontjából. Az értekezlettel egyidőben tartott a parlamentben a költségvetés tárgyalása. De nincs az a költségvetési vita — pedig ez nagy szó —, ahol úgy el lehetne kalandozni a kitűzött tárgytól, mint ezen az értekezleten. A feladott alaptéma szinte úgy látszik, inkább csak ürügy, hogy ehhez kapcsolódva elmondhassa mindenki, ami a szívéen fekszik.

Ezért van egyrészt, hogy a kitűzött tárgykör mindig nagyon általánosságokban mozog és ugyancsak ebből következik, hogy a vita végén a tényleges, gyakorlati eredmények, megoldások, határozatok rendszerint hiányoznak. Maguk a résztvevők is teljesen tisztában vannak azzal, hogy az ilyen népszövetségi kulturális vitaüléseken semmi esetre sem az a legfontosabb, amiről beszélnek és amit mondanak. Ez az egész inkább csak ürügy: megadott lehetőség ahhoz, hogy a művelt világ legkiválóbb koponyái személyesen találkozzanak és kicseréljék nézeteiket, a hivatalos üléseken is, de még inkább a fehérasztalnál. A hangsúly ezen a kölcsönös találkozáson van.

Az egyik kiküldött, aki exakt tudományokkal foglalkozó szakember, tehát kerüli a lendületes költői beszédet és szereti a nyers igazságot megfogalmazni, kérdésemre kereken ezt felelte: Azért vagyunk itt, hogy nézelődjünk, beszélgessünk, kiránduljunk, bankettezzünk és örüljünk egymásnak... Ez talán kissé cinikusan hangzik és kiábrándító, pedig mennyire ugyanezt hangoztatta egy másik kiküldött

is valamelyik sajtónyilatkozatában, mindössze ügyesebb és hatásosabb irodalmi mezben :

«Az értekezés egyetlen pozitív haszna, hogy eszünkbe juttatja, hogy vagyunk. Itt elégedetten láthatjuk, hogy akad még egyáltalán pár gondolkodó ember a világon. Ez ugyanis más körülmények közt nem igen juthat mostanában eszünkbe. És még az a kellemes érzésünk is megvan, hogy végeredményében közös alaphól indulunk ki, a közös klasszikus alaphól. Ezért tudunk egymás nyelvén beszélni, nem úgy mint egynéhány új nemzet sovínisztái, akik, ha véletlenül összeházaszkodnak, érzik, hogy semmiféle kapcsolat nincs közöttük».

Tehát együtt lenni és örülni egymásnak, közben pedig józan, szép, okos dolgokat mondani a zöldasztalnál : nyíltan és bevallottan ez a hivatása az ilyen hivatalos összejöveteleknek, ahol mindig időszerű és a messzire való elkalandozás lehetőségét magukban rejtő témák állnak a megbeszélések középpontjában.

* * *

Ilyen volt a mostani alkalommal feladott kérdés is : Milyen szerepet kap a ma emberének kialakításában a humanizmus? Valószínű, hogy a vezetőség hevesebb vitát és a vélemények és ellenvélemények komolyabb összetűzését várta. Hiszen csak az ilyen összecsapások nyomán tisztulnak igazán a fogalmak, rögzítődnek le a komoly súllyal bíró megállapodások. Valószínű, hogy ezért is hívtak meg olyan résztvevőket, akik látszólag távolabb állnak a humanizmus föltétlen elismerésétől. Hiszen Valéry véleménye a humanizmus jelentősége és szerepe felől aligha lehet kétséges. De például mint vélekedik erről a zürichi műegyetem elnöke, Rohn Artur, vagy a magyar Szentgyörgyi professzor?

Aki azonban ilyen lendületesebb szócátában bízott, annak csalódnia kellett. Mert tulajdonképpen igazi vita nem is volt. Akadtak megjegyzések, hogy «de azért a humanóriák mellett a természettudományok is fontosak»; vagy hogy a humanizmusnak nincs egyetemes jelentősége, mert az a világ igen tekintélyes részétől, így például Ázsiától idegen; hogy a bizánci kultúra külön kategóriát érdemel. De ami a lényeg, abban alig volt eltérés. Egyhangúlag állapíthatták meg, hogy a humanizmus nélkülözhetetlen és fontos a mai ember életében is és hogy annak elterjedése érdekében minden lehetőt el kell követni. Közben kitértek a szónokok egyik vagy másik melléktémára, megcsillogtatták kedvenc ötleteiket, de a vita inkább egymás helyeslésében merült ki. Akik például azt remélték, hogy a természettudósok és matematikusok majd megtermékenyítőleg ellenérveket sorakoztatnak fel a humanizmus ellen, azok reménységükre ironikus módon éppen Rohn Artur zürichi műegyetemi tanártól kaptak választ, aki talán a legszebben fogalmazta meg a modern humanizmust. Az színterint «az elmúlt kultúrák, a klasszikus humanizmus ismerete, néhány

modern nyelv tudása, hogy elmélyedhessünk a külföldi kultúrákba és végül azoknak a tudományos módszereknek ismerete, amelyek előmozdítják az emberiség haladását».

Ez az egyöntetűség az állásfoglalásokban talán ártott a vita lendületének, érdekességének és termékenységének, de viszont annál örvedetesebb mint jelenség. Hogy tényleg vannak még emberek és a művelt világ szellemi elitje az, akik kivétel nélkül, írók, költők, művészek, tudósok, technikusok : hitet tesznek a mai anyagias, felkavart világban a tiszta, klasszikus humanizmus eszmevilága mellett. Modern, értelemben vett modern emberek ők is valamennyien, akik nevében a rossz értelemben vett moderneket intette Madariaga, amikor igazságtalan véleményekkel szemben védelmébe vette a humanizmust :

«Sokak szerint ma az merő haszontalanság. Vannak azonban, és a humanizmus is közéjük tartozik, magasabbrendű haszontalanságok, amelyek szükségesek a haladáshoz, amelyek nélkül egy állam sem létezhetik».

* * *

Hogy mennyire a mai, legmodernebb idők sodrában, a mostani problémák torlódásában élnek ezek a neo-humanisták, az a vita folyamán egyre inkább kitetszett. Nem, ma tényleg nem élhet a legnagyobb szellem sem önkörének elefántcsonttornyában. A parlament hűs tanácstermében a finom, választékos hangú szónoklatok fölé minduntalan beborult a külvilág árnya, a tények és események dübörgése érzett a szavak alján. Ma, amikor az erőszak kezd uralkodni nem csupán népek és egyének, de lelkek és szellemek felett is ; amikor a nagy humanista lelki felszabadultság, amelynek alapeleme a kétely, behódolni kényszerül nem egy helyütt a parancsoló kategóriák előtt, amelyekbe a szellemet beszorítani igyekeznek : mit tegyen akkor a humanizmus, mit tegyenek a modern humanista széplelkek? Vállalják-e a «széplelek» szerepét, vagy vállalják a harcot szellemi fegyvereikkel, amelyek örök értékűek, a mulandó és ernyedő fizikai erőszakkal szemben? Hosszú és sokrétű kérdés ez, amely észrevehetőleg a vita első napjától kezdve ott rezdült minden kimondott szó zengésében, amelyet egyesek megkerülni igyekeztek, mások csak példálóztak, hiszen senki sem akart politizálni, senki sem akart tapintatlanságot elkövetni. Csak egy szónok kívánta a férfiaságának tudatára ébredt humanizmus harcos kiállását azzal a konkluzióval, hogy «Európa a humanizmussal áll vagy bukik».

Ezekből a kemény szavakból csattant ki egyszer élesebben a különbség, amely e gondolkodó európai humanistákat elválasztja a mai világtól, ahol bizony nem ők játsszák a vezető és irányító szerepét. És mégis örvedetes és vigasztaló, hogy láttuk : ha a kultúrvilág nagy szellemei összejönnek a mai problémák megvitatására, mind a szabadság, a humanizmus mellett tesznek hitet.